

مدیریت کلاس درس، تعریف، فواید و راهکارها

زهرا نوری (نویسنده مسئول)^۱، مهدیه احمدزاده^۲، نیلوفر بشکوه عربشاه^۳، سکینه عبدالله حدادان^۴

^۱ دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا(س)، تبریز zahranoori13810125@gmail.com

^۲ دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا(س)، تبریز mahdiyeh.ahmadzadeh79@gmail.com

^۳ دانشگاه فرهنگیان پردیس فاطمه الزهرا(س)، تبریز beshkoohtmlufar@gmail.com

^۴ دانشگاه پیام نور، اهر elaheabdollahi1122@gmail.com

چکیده

هدف ما در این مقاله تعریف مفهوم مدیریت کلاس درس و بیان راهکارهایی برای آن و فواید مدیریت کلاس در مسائل آموزشی و تربیتی می‌باشد. مدیریت کلاس درس از سوی معلم برای ایجاد نظم و انضباط و مطلوب کردن تدریس و ایجاد یادگیری در دانش‌آموزان می‌انجامد چنانچه مدیریت کلاس انجام نگیرد فرایند تدریس با مشکل مواجه خواهد شد علاوه بر مسائل تحصیلی و نقش مدیریت کلاس در آن مدیریت مطلوب کلاس به ایجاد الگوی رفتاری و شخصیتی مناسب در دانش‌آموز می‌انجامد بنابراین ضرورت دارد که معلم از اصول و راهکارهای مدیریت کلاس آگاهی داشته و در مواقع مورد نیاز از هر یک از راهکارها استفاده کند در این مقاله که به روش کتابخانه‌ای به جمع‌آوری اطلاعات در خصوص مدیریت کلاس پرداخته شده است و راهکارهایی برای آن ارائه شده و فایده مدیریت کلاس به شکلی واضح گفته شده است.

واژه‌های کلیدی

مدیریت کلاس، معلم، پیشرفت تحصیلی، نظم و انضباط، کلاس درس، راهکار مدیریت کلاس

۱. مقدمه

مدیریت کلاس عبارت است از هنر به کار بردن دانش تخصصی و بهره‌گیری از مهارت‌های کلاس‌داری به منظور هدایت دانش‌آموزان به سوی اهداف مطلوب مورد نیاز دانش‌آموزان و جامعه یا مجموعه‌ای از اقدامات و دستورالعمل‌ها است که معلمان برای ایجاد یک محیط یادگیری سالم و موفقیت‌آمیز در کلاس درس و تأثیرگذاری مثبت روی دانش‌آموزان، به منظور دستیابی به اهداف یادگیری، به کار می‌برند. مدیریت کلاس درس از عوامل مهم در مسائل آموزشی می‌باشد و تدریس اثر بخش در صورتی می‌تواند در کلاس ظاهر شود که معلم بتواند با شیوه‌های متعدد کلاس درس را مدیریت کند و تمام حواس دانش‌آموزان را به خود جلب کند مدیریت موثر کلاس درس در ایجاد نظم و انضباط در کلاس درس موثر می‌باشد که بدون نظم و انضباط سایر فعالیت‌های معلم بی‌نتیجه می‌مانند همچنین اگر معلم با شیوه‌ها و سبک‌هایی مثل سبک مستبدانه که دانش‌آموزان در آن منفعل و مهارت ارتباطی ضعیفی دارند یا سبک آزاد گذاری که دانش‌آموزان در آن مهارت تحصیلی ناکافی و کنترل شخصی ضعیفی دارند کلاس را مدیریت کند، دانش‌آموزان انگیزه‌ای برای نشستن در کلاس و امر تحصیل نخواهند داشت و بهتر است معلم از سبک اقتدارگرایانه آزاد منشانه در مدیریت کلاس درس بهره گیرد تا دانش‌آموزان و معلمان هر دو در عین انجام وظایف خود و احترام به یکدیگر اعتماد به نفس و انگیزه برای نشستن در کلاس داشته باشند و نیز باید توجه داشت که به احساس معلم نسبت به توانایی خود در ایجاد و کنترل نظم در کلاس خود کارآمدی مدیریت کلاس می‌گویند و نحوه مدیریت کلاس با خودکارآمدی معلم و خودکارآمدی معلم با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه دارد و عدم خودکارآمدی معلم زمینه ناکامی دانش‌آموزان را فراهم می‌کند و بارها مشاهده شده است که معلمانی با روش‌های بسیار خلاق و متنوعی اما با ضعف مدیریت کلاس با شکست مواجه شده‌اند و به نوعی میتوان گفت که مدیریت کلاس از عوامل پایه، اساسی و اولیه برای تدریس و تحصیل و نیز شکل‌گیری شخصیت دانش‌آموزان می‌باشد.

استفاده از شیوه‌های صحیح مدیریت کلاس به ایجاد ارتباط مطلوب و سازنده بین معلم و دانش‌آموزان می‌انجامد که این امر از عوامل مهم و موثر در تحصیل دانش‌آموزان می‌باشد به نوعی می‌توان گفت کلاس درس یک سازمان پیچیده می‌باشد که نیازمند تعامل و ارتباط سالم بین معلم و شاگردان است و بدون مدیریت صحیح این تعامل شکل نمی‌گیرد و دانش‌آموزان پیشرفت تحصیلی نمی‌کنند.

۲. مدیریت کلاس مؤثر

مدیریت کلاس مؤثر، فرصت‌های یادگیری را برای دانش‌آموزان به بالاترین سطح ممکن می‌سازد. به ایجاد محیط آموزشی مناسب کمک می‌کند. از هدر رفتن وقت و انرژی معلم جلوگیری می‌کند. به تقویت روحیه معلم کمک می‌کند و از فرسودگی شغلی جلوگیری می‌کند. ساختار کلاس و اهداف آن را برای دانش‌آموز مشخص می‌کند. انتظارات معلم را برای شاگردان تبیین می‌کند. زمان مفید کلاس را افزایش داده و رفتارهای مخرب دانش‌آموزان را کاهش می‌دهد که کلیه این عوامل منجر به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شود. همچنین رسیدن به این موارد و مدیریت صحیح کلاس در کلاس‌های ابتدایی با روحیات متنوع و نیازهای خاص این دوران، در طول روز کار بسیار دشواری است و برای مدیریت کلاس و رسیدن به نتایج مطلوب آن و پیشرفت تحصیلی در این مقطع نسخه‌ای واحد وجود ندارد بلکه چند اصل و راهکارهای ساده وجود دارد که با به کارگیری و استفاده از آنها می‌توان به موفقیتی در این زمینه‌ها دست یافت که از جمله:

۱. سازماندهی امور قبل از انجام آنها: سازماندهی و آماده کردن چیدمان کلاس و مطالعه مطالبی که می‌خواهیم آموزش دهیم
۲. شروع سال تحصیلی با شروع خوب: توجه به این نکته که موفقیت معلم در طول یک سال تحصیلی چه در تحصیل دانش‌آموزان و چه در مدیریت کلاس معلم تا حد زیادی به نوع شروع کلاس در آغاز سال تحصیلی مربوط میشود.
۳. مشخص کردن قوانین کلاس: مشخص کردن قوانین کلاس در روز اول تدریس در مقطع ابتدایی بسیار موثر میباشد و منجر به نظم در کلاس شده و این نظم زمینه پیشرفت تحصیلی و موفقیت دانش‌آموزان را فراهم میکند.

۴. طراحی برنامه مشخص و مناسب برای رفتار نامناسب دانش آموزان: در هر کلاسی مخصوصا در کلاسهای ابتدایی دانش آموزان بسیار شلوغی وجود دارند که رفتارهای مخرب آنها بیش از حد است که باید برای آنها برنامه اضافه تری در نظر داشته باشیم.
 ۵. داشتن رفتار مثبت و دلسوزانه: رفتار دلسوزانه معلم در مقطع ابتدایی همکاری دانش آموزان را افزایش می دهد و باعث پیشرفت دانش آموزان و بهبود رفتار آنها میشود.
 ۶. برنامه ریزی دروس عملی: دروس عملی که نیاز به آزمایش دارند را با سازماندهی و برنامه مناسب اجرا شود وگرنه باعث هرج و مرج می شود
 ۷. مشارکت دادن دانش آموزان در امور گوناگون در کلاس
 ۸. دادن مسولیت به شاگردان: عدم مسولیت پذیری شاگردان باعث ایجاد بی نظمی در کلاس می شود، دادن مسولیت شکل های مختلفی دارد از جمله نماینده کلاس شدن و سرگروه شدن که این امر در ترغیب دانش آموزان بی انگیزه نیز موثر می باشد.
 ۹. خونسردی در هنگام بروز رفتار های ناهنجار
 ۱۰. نشان دادن علاقه خود به شاگردان: اگر معلمان با شاگردان خود با علاقه رفتار کنند شاگردان نیز متقابلا به آنها علاقه نشان می دهند و رفتار هایی را انجام می دهند تا رضایت او را جلب کنند
 ۱۱. صحبت خصوصی با شاگردان خاطی
 ۱۲. جابه جایی کلاس یا جابه جایی صندلی دانش آموز خاطی و شلوغ
 ۱۳. آمادگی برای اتفاقات خاص: در بعضی موارد اتفاق خاصی در کلاس رخ می دهد و شاگردان بیشتر بی نظم میشوند و معلم باید آمادگی لازم برای ایجاد نظم در چنین شرایط را دارا باشد
 ۱۴. استفاده از تشویق برای رفتارهای شایسته و استفاده از تنبیه برای رفتار های ناشایست
 ۱۵. ریشه یابی رفتارهای شایسته و ناشایست
 ۱۶. استفاده از روشهای چشمی و غیر کلامی که یکی از عوامل موثر در مدیریت کلاس است و در این روش حوصل دیگران پرت نمی شود.
 ۱۷. بی توجهی به رفتارهای ناشایست در بعضی مواقع به گونه ای که دانش آموز حس کند معلم ندیده و نفهمیده تا حجب و حیای بین معلم و شاگردان حفظ شود.
 ۱۸. آزاد گذاشتن شاگردان برای مدت کم جهت آزاد شدن انرژی شان مثل دادن فرصت اندک برای شاگردان جهت خندیدن و صحبت
 ۱۹. استفاده از طرح درس که در آن برنامه کلاس به شکل صحیحی تنظیم شده و زمان برای بی نظمی دانش آموزان وجود ندارد.
 ۲۰. صمیمی و قاطع بودن
 ۲۱. ورود به کلاس با ظاهر مرتب
 ۲۲. بازنگری برنامه خود در صورت ناکارآمدی
 ۲۳. حفظ تعادل و میانه روی در برقراری ارتباط با شاگردان
 ۲۴. از بین بردن عوامل درونی و برونی حواس پرتی در کلاس
 ۲۵. دقت در گفتار و استفاده از الفاظ مثبت
 ۲۶. احترام به شاگردان
 ۲۷. با نظم بودن خود معلم به دلیل نقش الگویی معلم و نیز یک معلم بی نظم نمیتواند از شاگردان توقع رعایت نظم را داشته باشد.
 ۲۸. ایجاد نگرش مثبت نسبت به کلاس در شاگردان
- کلاس درس به عنوان سازمانی رسمی درصدد تحقق اهداف آموزشی و تربیتی است. معلمان در کلاس درس مسئول ایجاد نظم و آرامش، استفاده از منابع و مواد کمک آموزشی، استفاده از راهبردهای یاددهی- یادگیری و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی است. انجام این فعالیت ها مستلزم مدیریت کلاس درس است. مدیریت کلاس درس با انجام کارکردهایی چون طراحی و سازماندهی، رهبری، نظارت و کنترل و ارزشیابی امکانپذیر است. از نتایج مدیریت کلاس درس این است که در نهایت بر پیشرفت تحصیلی و بازده نهایی کلاس تأثیر میگذارد کلاس های درس که کارکردهای مدیریت کلاس درسی را انجام می دهند، کلاس هایی جذاب، وظیفه مدار و سازمان یافته بودند

که در جهت تحقق اهداف آموزشی تلاش می‌کردند. در این کلاسها، رابطه معلم و شاگرد مثبت و مبتنی بر احترام متقابل است و انتظارات آموزشی از شاگردان شفاف بوده و ساختار مناسبی برای تحقق انتظارات پیشبینی و فراهم شده است. همچنین معلم و شاگرد هر دو برای تحقق اهداف آموزشی احساس مسؤلیت میکنند. هرگونه موفقیت و پیشرفتی در سطح کلاس درس تا حدودی نشانه تحقق کارکرد رهبری در کلاس است که به وسیله معلمان انجام میشود. معلمان تازه کار با کم تجربگی در زمینه مدیریت کلاس درس روبه رو میباشند و در عین حال معلمان با تجربه که تجربه رهبری و مدیریت آنها بیشتر است برای مشارکت اولیا و دانش‌آموزان در فرایند یاددهی-یادگیری تلاش قابل توجهی انجام میدهند. همچنین توجه به تغییر، پذیرش دانش‌آموزان، گوش کردن به نظرات دانش‌آموزان، تعیین رسالت برای کلاس درس و مشارکت دانش‌آموزان در فعالیتهای آموزشی، نشانه رهبری در کلاس درس است که کم و بیش در کلاسهای درس معلمان با تجربه انجام میشود.

بخش قابل توجهی از مشکلات رفتاری در کلاس به این دلیل است که دانش‌آموزان یا فعالیت‌های روزانه و روالها را نمی‌دانند یا از آن پیروی نمی‌کنند و این مشکلات رفتاری باعث ایجاد بی‌نظمی و اخلال در امر آموزش و پیشرفت تحصیلی میشود با مدیریت صحیح و کنشگرانه کلاس، تشویق دانش‌آموزان، تقویت رفتارهای مثبت و ایجاد اعتماد در کلاس باعث ایجاد روابط احترام آمیز بین معلم و دانش‌آموزان میشود. در نتیجه، اقدامات تأدیبی در محیط‌هایی که معلمان و دانش‌آموزان به یکدیگر احترام و اعتماد داشته باشند بسیار کمتر است. با توجه به مطالب گفته شده میتوان گفت که مدیریت و سازماندهی کلاس درس معلمان یکی از عناصر مهم آموزش مؤثر، بهبود یادگیری دانش‌آموزان و ارتقای عملکرد مدرسه و به عنوان وجه‌های از مدیریت و رهبری در مدارس جایگاه ویژه‌ای دارد.

در بیان اهمیت مدیریت کلاس درس میتوان گفت که مؤلفه مدیریت و سازماندهی کلاس درس معلمان با سرزندگی تحصیلی و عملکرد تحصیلی رابطه مثبت دارند. عملکرد تحصیلی نتیجه و ثمره تلاش فرد در رابطه با فعالیت‌های آموزش رسمی است و در واقع تمام کوشش‌های نظام آموزشی، معطوف به این پدیده است و عوامل متعددی روی آن تاثیر مثبت و منفی دارند که مدیریت کلاس از عواملی می‌باشد که روی عملکرد تحصیلی تاثیر مثبت دارد و در نهایت عملکرد تحصیلی بالاتر منجر به پیشرفت تحصیلی و موفقیت تحصیلی میشود.

سرزندگی تحصیلی عبارت است از توانایی که موجب ارتقای سازگاری دانش‌آموزان در شرایط آسیب‌زا، ناملایمی‌ها، مشکلات و استرس می‌شود و از عوامل مهم در پیشرفت علمی و تحصیلی و یادگیری ثمربخش می‌باشد که تاثیراتی عمیق از مدیریت و سازماندهی کلاس می‌پذیرد.

از فواید دیگر مدیریت کلاس می‌توان به این موضوع اشاره کرد که بسیاری از مشکلات اخلاقی و اجتماعی دانش‌آموزان ما حاکی از جذاب نبودن محیط مدرسه و کشمکش‌های دانش‌آموزان با معلمان و افت تحصیلی آنان بوده است. و لذا وجود مدیریت کارآمد معلمان و ایجاد شرایط لازم برای تسهیل در امر یادگیری در کلاس درس که مطابق نیازها و ویژگی‌های فراگیران باشد لازمی جامعه‌ی امروزی و راه‌گشای بسیاری از مشکلات دانش‌آموزان می‌باشد و در شکل دادن به ساختار آموزش و فرآیند تدریس و ساخت شخصیت و روند ذهنی، عاطفی آموزش و تربیت نقش اساسی دارد و مدیریت کلاس مفهومی وسیع‌تر از نظم و انضباط را دارد که صرفاً ساکت نگه داشتن دانش‌آموزان نیست معلم در نقش رهبر و کلاس مسول هدایت و تدوین برنامه یک ساله است تا مطمئن شود که دانش‌آموز ملاک و معیار و اهداف تدوین شده در رابطه با بهبود مرکز آموزش را درک و در صدد تحقیق آن است مدیریت کلاس همچنین مستلزم آن است با ایجاد محیط یادگیری مناسب به دانش‌آموزان آموزش دهیم که چگونه رفتار خود را در کلاس اداره کنند.

به این ترتیب میتوان بیان کرد که عوامل مؤثر در مدیریت کلاس عبارت‌اند از:

ویژگی‌های شخصیت معلم.

روش تدریس معلم.

فنون تدریس معلم.

۳. نتیجه‌گیری

طبق مطالب گفته شده این نتیجه حاصل می‌شود که تدریس و تادیب دانش‌آموزان امری دشوار و پیچیده می‌باشد و نیازمند دانش و تخصص و به کارگیری راهکارها و فونونی میباشد که دانش‌آموزان را در جهت رسیدن به اهداف سوق داده و یاری کند که به آن مدیریت

کلاس می گویند این مدیریت کلاس در ایجاد نظم و انضباط، تدریس اثر بخش، پیشرفت تحصیلی دانش آموزان، بهره وری در زمان کلاس، کاهش هرج و مرج، کاهش فرسودگی شغلی معلم، بهبود عملکرد تحصیلی دانش آموزان، بالا بردن سرزندگی تحصیلی در دانش آموزان، شکل دادن به ساختار آموزش و فرآیند تدریس، ساخت شخصیت و روند ذهنی، عاطفی آموزش و تربیت نقش اساسی دارد. برای موفقیت در مدیریت کلاس و اداره کلاس روشی قطعی و نسخه واحدی وجود ندارد ولی چند راهکار ساده بدین منظور وجود دارد که از آن جمله می توان به سازماندهی امور قبل از انجام آن، شروع سال تحصیلی با شروع خوب، مشخص کردن قوانین کلاس، طراحی برنامه مناسب برای رفتار نامناسب دانش آموزان، داشتن رفتار مثبت و دلسوزانه، برنامه ریزی دروس عملی، مشارکت دادن دانش آموزان در امور گوناگون در کلاس، دادن مسولیت به شاگردان، خونسردی در بروز رفتار ناهنجار، نشان دادن علاقه به شاگردان، صحبت خصوصی با شاگردان خاطی، جابه جایی کلاس یا صندلی، آمادگی برای اتفاقات خاص، استفاده از تشویق و تنبیه و ریشه یابی رفتار ناشایست، استفاده از روشهای غیر کلامی، بی توجهی در بعضی رفتار ناشایست شاگردان، استفاده از طرح درس، بازنگری برنامه در صورت ناکارآمدی، حفظ تعادل در ارتباط با شاگردان، منظم بودن معلم و... اشاره کرد و نیز دریافتیم که ویژگی های شخصیتی معلم، روش تدریس معلم و فنون تدریس معلم از عوامل موثر در مدیریت کلاس می باشند.

منابع

- [1] احمدپوری، یونس، و احمدپوری، سیدمیثم. (۱۳۹۶). تحلیل و بررسی چگونگی مدیریت و کنترل کلاس درس. کنفرانس ملی پژوهش های نوین ایران و جهان در روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی.
- [2] اسپالدینگ، چریل لین. نائینیان، محمدرضا، بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۷۹)، انگیزش در کلاس درس. موسسه فرهنگی مدرسه برهان
- [3] بهارلو، فیروزه، و بهروز، فاطمه. (۱۳۹۸). راهکارهای عملی مدیریت کلاس درس در مدارس ابتدایی. پژوهشنامه اورمزد، - (۴۷) (ضمیمه شماره ۲)، ۲۷-۵۴.
- [4] بهرنگی، محمدرضا. (۱۳۷۶)، مدیریت رفتار کلاسی. انتشارات آستان قدس رضوی
- [5] تابر، روبرت. (۱۳۹۱)، الفبای مدیریت کلاس: راهبردهایی برای آموزش اثر بخش. ترجمه: سرکار آرانی، محمدرضا، انتشارات مدرسه، تهران
- [6] رؤوف، علی. (۱۳۷۵)، تربیت معلم و کارورزی. چاپ دوم
- [7] زندی، بهمن. (۱۳۸۳)، خودآموز روش تدریس زبان فارسی. چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، تهران
- [8] سیف، علی اکبر. (۱۴۰۰)، روانشناسی پرورشی، نشر دوران، تهران
- [9] شعبانی، حسن. (۱۳۹۲)، مهارتهای آموزش و پرورش. انتشارات سمت، تهران
- [10] صفوی، امان الله. (۱۳۹۳)، کلیات روش ها و فنون تدریس. نشر معاصر، تهران
- [11] لنکرانی، مهناز. (۱۳۸۰)، بررسی مشکلات اجزای آموزش ها. اصفهان
- [12] الماسی حسینی، سیدصمد. (۱۳۹۷). مدیریت کلاس درس. کنفرانس ملی دستاوردهای نوین جهان در تعلیم و تربیت، روانشناسی، حقوق و مطالعات فرهنگی اجتماعی.
- [13] محمدزاده، رضا. (۱۳۹۶). مدیریت کلاس درس. اصول روانشناختی و کاربردها. کنفرانس پژوهش های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی حقوق و علوم اجتماعی.
- [14] مرعشی، علی اکبر. (۱۳۷۱)، مدیریت و سازماندهی کلاس درس و رشد تکنولوژی کلاس درس.